

„A szembenézés elborzaszt vagy szárnyakat ad”

Beszélgetés Falusi Mártonnal

Falusi Márton rendkívül fiatalon került az irodalom porondjára. Világra való nyitottság, széles körű műveltség, felkészültség és tárgyismeret jellemzi a magyar irodalmi közélet egyre inkább meghatározó szereplőjét, irodalmunk sokoldalú költőjét, szerkesztőjét, kutatóját.

– *Jogi egyetemet végeztél és valamelyest a jog közelében is maradtál, tanúskodik erről a Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmetörténetben (2018) című monográfiád. Miért fordultál végül mégis az irodalom felé?*

– Az irodalom felé jóval korábban fordultam, mint a jog felé. Akár azt is mondhatnám, hogy nem gondoltam át kellőképpen a jogi felvételit, de az emberi sors gazdagabb a képzeletnél. Kerülőúton, a jogbölcseleten keresztül ismerkedtem meg a filozófia alapjaival, hogy azután főként a társadalomelmélet és a kultúratudomány érdekeljen. Így talán mégsem volt elvesztegetett idő a hosszú jogi tanulmányút, ahonnan hazatértem az irodalomba. A poézis és a teória összekapcsolása pedig az esszéíráshoz adott belépőt. Az említett monográfia új nézőpontból, a jog- és az irodalomelmélet párhuzamosan futó elbeszéléseit szemügyre véve világítja meg a magyar eszmetörténetet. Azért választottam kutatási területnek, mert ezáltal addigi jogbölcseleti, irodalomtudományi és alkotói tapasztalataimat szintetizáltam.

– *Értekező prózád vissza-visszatérő témája a nemzet és a modernizáció, a nemzeti önismeret, gondolkodás és a globalizáció, a természetes és a mesterséges környezet összeférhetlensége, az intézményesített kultúra stb. Mostanában milyen kérdés foglalkoztat?*

– Főként a líratörténet, a versekről való termékeny beszéd lehetőségei. Emellett továbbra is a magyar eszmetörténet, a kiegyensúlyozott kulturális identitásalakzat, mely elejét veszi annak, hogy bármelyik politikai oldal vagy esztétikai ideológia kizárólagosan, önkényesen, egyoldalúan szelektáljon a kánoni műalkotások között. Új esszé- és tanulmánykötetem is összeállítható lenne idén.

– „Kísérleti fiatalok vagyunk antik kanapén...”, citállak. Kiket emelnél ki régi és újabb mestereid, olvasott költőid közül, akik nagy hatással voltak rád és miért? Hogyan kerültél a Stádium, a Hitel és a Magyar Napló költői körébe?

– Végtelenül szerencsés vagyok, hogy mindig találkoztam olyan mesterekkel, pályatársakkal, akik az adott élethelyzetben szellemileg inspiráltak, tanítottak, példát mutattak. Léka Géza, akivel tizenkét-három éves koromtól fogva dolgoztam együtt, régóta atyai barátom is. Első két kötetemet a Stádium Kiadó gondozta, és előtte a kiadó antológiáiban már komplett versciklusaim is megjelenhettek. A Hitel szerkesztőjeként eltöltött csaknem tizennégy esztendő életre szóló élmény: Csoóri Sándor, Görömbei András, Ágh István, Tökéczki László, Ablonczy László, Nagy András, Papp Endre és Nagy Gábor közelsége nem csupán meghatározó munkahelyet, hanem műhelyt is jelentett. Igazán részesének érezhettem magam egy nagyszerű kalandnak, amit nemzeti kultúrának hívunk. Meggyőződésem, hogy a nemzeti kultúra nyitott, plurális felfogása a magyar eszmetörténet legnemesebb, legkiegyensúlyozottabb hagyományát képviseli. Különbféle politikai és esztétikai ideológiák minduntalan azon mesterkednek, hogy egyneművé, egyhangúvá alakítsák a nemzeti kultúra gazdag kánonját. A Nagy László költészetéhez való vonzalmam egyáltalán nem akadályozott meg abban, hogy saját verseimben Petri György vagy Orbán Ottó poétikáit is igyekezzem kiaknázni. Ugyanígy szeretném kamatoztatni a magyar esszéírás óriásainak, Németh László, Szabó Zoltán, Bibó István, Cs. Szabó László vagy Csoóri Sándor és Sütő András örökségét, miközben az egyetemes filozófia felvetéseit, eredményeit is. Magukat szegényítik el mindazok, akik valaminek a megismeréséről, megértéséről önként lemondanak. Az úgynevezett magyar liberálisok hajlamosak a saját tradíció fontosságának alulértékelésére, az úgynevezett magyar konzervatívok pedig az elméletelenséget zászlajukra tűzve jellemzően a kritikai viszonyulást utasítják el a kultúrában. A hagyomány és a lelemény, a nemzet és a modernizáció számomra csakis egyszerre fogadhatók el, ami egyébként banális összefüggés, hazánkban mégis roppant konfliktusokat vállal, aki komolyan veszi a következményeit. De a nagy elveket a mindennapi gyakorlat hitelesíti. Ennek jegyében a Hitel folyóirat hasábjain például éveken át rendszeresen szemléztem friss külföldi tanulmányokat, a Magyar Naplónál pedig – Oláh János hívására – a Világirodalmi Figyelő rovatát gondoztam.

– *Igazi 21. századi költészetet képviselsz, mely a 20. század nagy költőelődjei, valamint a Hetek és a Kilencek taposta úton haladt tovább. Műfaji és nyelvi gazdagságod hamar megmutatkozott, aztán jöttek a hosszú- és prózaversek is. Verstani iskolázottságod üdítően hathat az olvasóra. Felvérteződtél. Nagy Gábor így fogalmaz verseidről: „a végletekig tágitotta a Nagy László-i metaforikus extenzitást, a bakai formai virtuozitást az orbáni iróniával ötvözte”, máshol: „A Falusi-vers e különböző regiszterek me-*

taforikus egymásra-építésével, az egymástól távol eső fogalmi tartalmak, világszeletek együttláltatásával teremt ismerősen is új világszerűséget”. Első köteted megjelenése óta több mint tizenöt év telt el, ezalatt kilenc könyved – közülük öt verseskötet – jelent meg. Hogyan érzed, a költészeted milyen változásokon, fordulókon ment keresztül, hogyan érlelődik?

– Valóban, elsősorban Nagy László, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Baka István, Bella István, Kiss Benedek és Utassy József nyomdokain indultam el, első kötetemet feltétlenül ez jellemzi. Azután fokozatosan arra törekedtem – és törekszem mai is –, hogy minél mélyebben megismerkedjem a költészettörténettel. A költőnek – akkor is, ha nem hivatásos irodalomtudós – meg kell írnia saját irodalomtörténetét. Félrevezető, amikor a középiskolában különbséget tesznek a *poeta natus* és a *poeta doctus* között. Kevés olyan „született költőt” tarthatunk számon a 20. században – de még korábban is –, mint a ridegpásztor Sinka István. Legalább az első kötet után szembe kell nézni az irodalom monumentumával. Nagy próbatétel, hogy ez a szembenézés elborzaszt vagy szárnyakat ad. A saját költői hang felfogható úgy is, mint ami életre kelti ezt a monumentumot. Amikor életművekben merülök el, hagyom őket, hogy hasanak, vagy keresem, mit leshetnék el technikailag, mindig önmagamba szálllok alá, ugrom fejest. Ekkor kezdődik, észrevétlenül, a versírás, nem az első sor papírra vetésekor.

„Gyakorlóköltőként” találok a költészetértelmezés nehéz kérdéseivel, és döböntem rá, a magyar irodalomtudomány mennyire sematikus, milyen csekély magyarázó erővel elemzi a lírai szemléletmódokat. Az olyan dichotómiák, mint az alanyi és a tárgyias, a metaforikus és a gondolati, a képviselői és az areferenciális líra, vagy éppen a vers filozofikusságának mércéje aligha visznek közelebb a költészethez. Izgalmas kihívás, hogy alkotóként és értelmezőként egyaránt küzdök a nyelvért, a kifejezés tisztaságáért, a közhelyeken, bevett megoldásokon való felülemelkedésért. A metaforikus dikció és a személyesség – ez utóbbi is milyen faramuci fogalom! – lehetőségeinek radikális kiterjesztése foglalkoztatott eddig leginkább. A hosszúversek újragondolása, a polifón szerkesztés, a regiszterkeverés, valamint a költői én tabu nélküli élveboncolása. Persze adódik a kérdés: van-e jogom úgy tenni, mintha kívülről, objektíve megítélhetném a saját alkotótevékenységemet? Van-e jogom, és ha van, érdemes-e a verseimről beszélnem? Érvényes-e bármilyen mértékben, amit én erről mondhatok? Amikor esszében, tanulmányban költőkről írok, valójában – szemérmesen – magamról írok. De nem én vagyok az egyetlen, aki ezt a módszert követi. Sőt az ellenkezője is igaz: amikor a saját versemet dolgozom ki, alig reflektált módon a magyar költői hagyományhoz való viszonyomat gondolom. A vers lényege ugyanis az újdonság. Újjal pedig csak az jelentkezhethet, aki a régivel többé-kevésbé tisztába került. A látomásos hosszúversektől egyre inkább elmozdultam az általam esszéversnek nevezett forma irányába.

– *Most milyen verseken dolgozol?*

– Hamarosan megjelenik hatodik verseskötetem, amelynek több versét fordított logika szerint építem fel: nem a személyes élményből indulok ki, és emelem általános szintre, hanem gondolati problémákból, ellentmondásokból jutok el a referenciálisan (is) olvasható történetekhez. Az egyik ciklus szerepversekből tevődik össze, egy Zuglischer Manó nevezetű lírai hős, avagy alteregó kalandjait, vívódásait, hányattatásait, töprengéseit tartalmazza. Nem titkolt módon előkép-ként, a háttérben fölsejlik Kosztolányi Dezső, Kálnoky László vagy Tőzsér Árpád költészete. És az a dilemma, hogy a líra és az epika, a metaforikus és az értekező írásmód keverésével meddig tagítható a vers hatóköre.

– *Személyes életed története kiolvasható lírádból. Ez okozott már kellemetlenséget? Akár a szerelemben vagy például az Óda az irodalom fekete prófétáihoz versedben is tapintható szokimondó magatartásod miatt? „Ellenetek vétkezem, túlóltözött didergők ellen, / kik szoláriumba járatjátok a gondolatot, / [...] / és engem akasztotok, Uramisten, a plasztikhattyúi poézis fogására, / a mondatok kifutóin is mintha engem mutogatnátok! // Ám a díszletek közt alig ismerek magamra, / mert a megtisztulás kizárólag ritmizálható: / – – – írásjelek üstdobcsöndjében – – –, / lélegzétvételekkel csípve, suhintva tartom / póre hátsóitok vesszőfutását.”*

– Az imént a szerepversekről mint új irányról beszéltem, pedig valamennyi vers eminensen szerepvers. A vers közegében nincsenek állítások, csak feltételezések, feltevések, minden csupa idézőjelben szólal meg. Gyakran egyértelműnek látszanak bizonyos tényközlései, kijelentései, ám a vers nem hordoz olyan jelentést, mint egy újságcikk vagy egy tanulmány. Nincsen ugyan mondanivalója, ami nem *jelenti* azt, hogy értelmezhetetlen volna. A valódi életem eseményei, cselekményelemei, helyszínei, figurái másképpen történnek meg, bonyolódnak le a költeményben, mint a valóságban, sajátos a topográfia, a motívumhálózat, a kifejtlet. Mindeközben nem vehető fel biztos pont, ahonnan a valóságot élethűen megfigyelhetnénk. Éppen ezért könnyűszerrel azonosíthatja bárki a verseim hősét azzal, aki én vagyok – vagyis akinek ő maga hinni akar engem. A költői alteregómat én teremtem, és a költői alteregóm teremt engem. Mindez távol áll az identitásválságtól, a létezés ennyire összetett.

Életem nagy drámáit a versnek köszönhetően tettem láthatóvá és dolgoztam fel. Ahhoz, hogy ezt egy párkapcsolat kibírja, rendkívül érettnek kell lenni. Elég, ha most magamat okolom: sokáig biztosan éretlen voltam vers és valóság együttes elviseléséhez. Nem véletlenül utalok Szabó Lőrinc könyvére (*Vers és valóság*), amelyet a válásomkor éjt nappallá téve bújtam. Csak bízni tudok abban, hogy végre érettebb lettem. A köteteimben a legéteříbbtől a legdurvábbig sokféle szerelemkép, szerelemábrázolás tematizálódik. Szándékaim szerint – ami persze az olvasónak teljesen indifferens – a versben a szexuális aktus akkor is szakrális szférába emelhető, ha látszólag testisége, ösztönszerűsége jut kifejezésre. Nemrég

egy koncerten odalépett hozzám egy férfi. Azt mondta, hogy a feleségével sokat olvassák a verseimet, és jobban értik, ami velük történik. Talán nem ezt akarta mondani, talán nem értik jobban, csak könnyebben viselik el. Elmosolyodtam magamban, hiszen nem szívelem a művészet túlzott „átpszichologizálását”. Idegenkedem tőle, mert könnyen átfordul vulgárpszichológiába. Ettől még igaz, hogy a jó vers nagy téteket mozgat, mert a személyiség próbatétele. Az eredeti kérdésedhez visszakanyarodva: nemcsak a személyisége, a párkapcsolaté is. Voltaképpen a merész szókimondást, kendőzetlen nyersséget az eszmetörténeti, tudományos vagy közéleti problémákat feszegető esszéimbe is átmentem.

– *Írtál két hangjátékot és egy színdarabot is. Utóbbiban miért Mensáros László lett a főszereplő?*

– A Magyar Katolikus Rádió felkérésére írtam két hangjátékot, amelyek talán drámaként, színpadi műként is megállnák a helyüket (jelenleg a rádió weboldalán Lázár Csaba rendezésében, parádés szereposztásban meghallgathatók). *A buszmegálló, avagy mikor jön a hathúszas?* satíra, egy képzeletbeli faluban, Verőcsényben játszódik és a kilencvenes évek magyar valóságából merít, de a jelenkori vidék számos gondját is felvonultatja a különböző műveltséget és világképet közvetítő figurák révén. *A Heverő, avagy Csernyenko kézdublőre* egy rendszerváltó értelmiségi és egy reformkommunista politikus nézeteit ütközteti rendhagyó helyszínen, a kórházban, amikor már mindketten a halál küszöbén kénytelenek számot vetni múltjukkal. Reviczky Gábor, Szélyes Imre és az ápolónőt alakító Timkó Eszter brillíroznak. A dráma már kifejezetten a Debreceni Csokonai Színház megrendelésére készült. 2016-ban, az 1956-os forradalom hatvanadik évfordulóján így kívántak megemlékezni Mensáros Lászlónak a helyi felkelésben való szerepvállalásáról. Itt az eredeti mű csak távoli hasonmása a Csikos Sándor rendezésében színpadra állítottnak. Afféle dokumentarista misztériumdrámát írtam (már ha van ilyen), amely a személyes történelmi felelősséget firtatja a „dráma a drámában” stilisztikai eszközt több síkon felhasználva. A megvalósult előadás végül realista módon csupán Mensáros élettörténetére összpontosított. Mindhárom színpadi mű a közelmúlt történelmét járja körül, és azon tűnődöm, hogy érdemes lenne némiképp átigazítva, egy kötetbe szerkesztve megjelentetni őket.

– *Várható majd regény is?*

– Ez hosszú távú tervem, de már dédelgetem, gondolatban formálgatom egy ideje. Talán esszéregény lesz, ami az alkatomhoz közel áll, afféle közép-európai esszéregény.

– *Esszéid – amik nem egyszer provokatívak – témáiból jól követhető az európai eszme- és jogfilozófiai, történelmi, politikai, szociológiai, irodalmi érdeklődésed. (Például a rendszerváltozás utáni irodalom, Bibó államelmélete, Szabó Zoltán nemzeteszmeje vagy akár*

Vietnam.) Számos olvasmányodból, német, francia, angolszász gondolkodóktól bármikor előhúzol egy odaillő idézetet, példát, a mai elméleteket és művelőit is jól ismered. (Hatalmas és igényesen válogatott könyvtáradról árulkodnak a lábjegyzeteid.) Honnan ered falánk kíváncsiságod?

– Esszét, tanulmányt és kritikát is költőként írok – ez a szellemi alaphelyzetem. A szépirodalmi esszé és az értekező próza különböző műfajai gyakran átcsúsznak egymásba, ha nem kifejezetten tudományos publikációt készítek. Nem szívesen használom a „szöveg” fogalmat, amely a francia Roland Barthes óta terjedt el, forog közszájon, és a vegytiszta műfajok felszámolódását vetíti előre. A műfaj már eleve várakozásokat támaszt, kiválasztja közönségét, ezért – mint társadalmi intézményhez – kifizetődő alkalmazkodni az előírásaihoz. Ám a posztmodern létállapot – mondom ezt ízig-veéig posztromantikus alkotóként – nem kedvez ennek a megfeleléskényszernek. De már a modernitás sem kedvezett. Cs. Szabó László deklarálja is, hogy az ő esszéstílusát sokat köszönhet a prózanyelv korabeli felrobbanásának, Musilnak, Joyce-nak, Proustnak, Eliotnak. Az esszé eleve keverékműfaj. Azt tartják róla, hogy se nem szépirodalom, se nem tényirodalom – én azt állítom, hogy mindkettő, szépirodalom és tényirodalom is. Némelykor az egyik, némelykor a másik írásmód dominál benne. Valójában egyre inkább úgy tekintek az írásaimra, mint amelyek sokféle átmenetet képviselnek a *fiction* és a *non-fiction* közötti skálán. Az esszévers és az esszéisztikus tanulmány is elhelyezhető ebben a nómenklatúrában. A szellemi izgalom előrébb való, mint hogy a kritikusok egyszerűen beskatulyázhassanak. Vonzódom a metaforikus esszényelvhez, de az a mód, ahogyan a 20. században művelték, mára kimerült, hiszen oly sok tudományág kezdte szaporítani sajátos fogalmait. Hasonlít ez a költői útkeresésekhez. Sokan hánytorgatták föl, miért olyan asszonánccokat képezek, amilyeneket. Mert már nemcsak Kosztolányi és Tóth Árpád rímtechnikája, de a későbbi újítások – Illyéstől Szabó Lőrincen át az Újholdasokig – is megújítandók. A prózavers is megújítandó, mivel kialakult már annyiféle variációja. Tudomásul kell venni, hogy a kritikusok mindig lépéshátrányban vannak a költőkhöz képest, a korábbi normákat „kérlik számon”. Sokféle tudományos közösségben, szépirodalmi műhelyben megfordultam, és „Mint Noé a bárkába egykor”, azon mesterkedtem, jól-rosszul, hogy *fajtat hozzak minden gondolatból*.

– *Budai polgári családba születél, mégis Nagy László és Ágh István vagy Tamási Áron szülőföldjére jársz vissza-vissza és válsz másképp is „falusivá”* (Barbárok; Vendégségben Nagy Lászlónál). „*El kell fogadnunk a szellemi honvédelem őrhelyeit*” – *írod egyik esszédben. Miért szükséges és kell is a nemzeti kultúrát képviselni?*

– Mást nem lehet jó lélekkel képviselni – bár a „képviselet” szó nem hordoz pozitív konnotációkat. Akár vállaljuk, akár nem, a nemzeti kultúra emlékezete őrizhet meg bennünket (vagy ítélni felejtésre) egytől egyig. Iszkáz, Nagy László szülőfaluja sokat adott számomra, az ottani ünnepek, emléknapok egyszerre

bensőségesek és elsőrangúak. Ezért éreztem különösen megtisztelőnek, a gesztusnál jóval többnek, amikor fia, Nagy András meghívott a Nagy László Szellemi Öröksége Alapítvány kuratóriumába. A Tamási Áron Közalapítvány munkája ugyancsak megtartó erő, boldogan veszek részt benne. Magyar virtus, hogy a kultúra annyi közéleti feladatot is ró a tollforgatókra. Vezettem könyves érdekképviseleti szervezetet, könyvajánló műsort, jártam a világot a régi Magyar Írószövetség nevében és jóvóltából. Sok-sok rendezvényt, konferenciát szerveztem, pedig a hideg lel az adminisztratív munkától. A férfi – a magyar valóság még mindig túlságosan feudális és *fallogocentrikus* – hiábavalóan palástolja hiúságát (enyhébben fogalmazva: becsvágyát). Ennél azonban többről is szó van: rogyadozik a magyar kultúra intézményrendszere. Az irodalmi élet intézményei például szakmailag egyre nehezebben vehetők komolyan. Nem lehet kényelmesen üldögélni az íróasztal mögött, amikor reped a fal körülöttünk.

– *„A digitális fantáziabirodalomban felnőtt már egy nemzedék múlt nélkül; anélkül, hogy az előtte járó nemzedékek megajándékozták volna gazdag múltjukból. Az egymástól elhidegült generációk mást értenek tudáson, ismereteken” – írod. Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia volt tanáraként hogyan látod, a mai fiatalok vajon tudják-e és képesek lesznek-e arra, hogy továbbvigyék a költészeti hagyományainkat?*

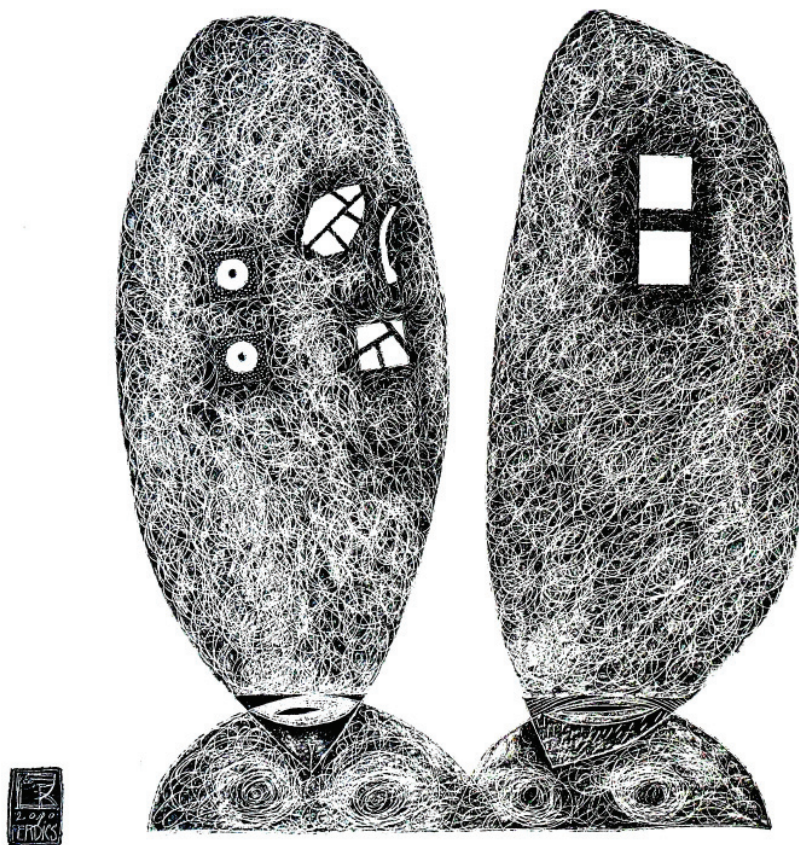
– Jóllehet sokan és sokat fáradoznak a fiatalok irodalmi képzésén, megnyerésén, beavatásán (nehéz megfelelő szót találni rá), eddig kevés az elért eredmény. Az ösztöndíjak bővülő forrásai az elsivatagosodó kultúrában nem virágoztatták föl Szemiramisz függőkertjét. Azért muszáj reménykednünk.

– *A Magyar Művészeti Akadémia berkein belül is dolgozol: a Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetében számos konferencia és tanulmánykötet szerkesztőjeként, valamint augusztus óta a Magyar Művészet művészetelméleti folyóirat főszerkesztője lettél. Pécsi Györgyi irodalomtörténész mellett az MMA irodalmi lexikonjának szintén főszerkesztőjeként dolgozol. Vajon utóbbi mennyire lesz kánonalakító?*

– Csaknem hétszáz szépirodalmi könyv szócikkét készítettük el az 1956 és 2016 között megjelent művekből válogatva. A koncepciónk a műközpontúságot választotta vezérelvül, elvégre az olvasók könyveket keresnek, a könyvek között próbálnak tájékozódni. Az online felület folyamatosan bővül, a befejezett lexikon várhatóan 2021-ben lát napvilágot nyomtatásban. Célunk, hogy a lehető legteljesebb képet adjuk a kortárs magyar irodalmi ízlésvilágokról. A Magyar Művészet főszerkesztői feladatait Kulin Ferencről vettem át, akivel főként az utóbbi időben sokat beszélgettünk, és nagyon hasonlóan látjuk a magyar kultúra gondjait. Meggyőződésem, hogy a nemzeti oldal gondolkodásának óriási szüksége van az elméleti felkészültségre is. Enélkül nem alakulhat ki korszerű, a szélsőséges üzenetekre immunis konzervativizmus. A színvonalas elméleti folyóirat és a mozgó-könyv hetilap kiegészítik egymást.

– Milyen várakozásokkal indulhatott el több mint fél éve az Országút című kulturális lap, melynek főszerkesztője vagy?

– Jelentős és kockázatos szellemi vállalkozás, amelynek lényege, hogy munkatársaimmal integratív és orientáló kulturális-közéleti lapot szerkesszünk. A különféle művészeti ágak és tudásterületek átfogó bemutatását tartjuk szem előtt. Nem titkoljuk, hogy stíluseszményünk távol áll a kultúrharcos retorikától. Pezsgő, értelmes vitákra viszont szívesen ingereljük olvasóinkat és rosszakaróinkat egyaránt. Feltevésünk, hogy évtizedek óta keservesen hiányzik egy olyan orgánus, amely feltételezi a nemzeti kultúra nagyvonalú teljességét. Túllép a napisajtó feladatain, de közügyeinket nem a tudományok elvont nyelvét használva, hanem azok felismeréseiből kiindulva, elmélyülten és kiérlelt írásmóddal tárja elénk. Eszmetörténeti stúdiumaim arról tanúskodnak, hogy ez a program hazánkban eleve kudarcra ítélt. Ugyanakkor arról is, hogy a jó ügyekért síkra szállva méltósággal lehet elbukni.

Ferdics Béla: *Kettős portré III.*, 2010, számítógépes grafika